

Naša sudbina nije strašna, jer je nepovratna, jer je željezna. Vrijeme je supstanca od koje sam sačinjen. Vrijeme je rijeka koja me nosi, ali ja sam vrijeme; ono je tigar koji me razdire, ali ja sam tigar; ono je plamen koji me uništava, ali ja sam plamen. Na našu nesreću, svijet je stvaran, i ja sam, na svoju nesreću, Borges.

J. L. Borges (1)

Ponekad se dogodi da razdaljinu između bića i misli ili ideje svjetlost pokušava sasvim izbrisati, da se odjednom nađemo obuzeti dotad tek naslućenim prostorom, a od sada možda zauvijek našim. W. James u sličnoj je situaciji rekao: „... tad sam vidio da svemir nije sačinjen od mrtve materije, već da je naprotiv živa Prisutnost“. U jednom času sve se promijeni, pa i sam prostor unutar tijela. Razdaljine koje smo nekad mogli tako dobro odmjeriti, odjednom su prevelike ili premale. Čitavo se biće podastire nekoj novoj, nepoznatoj mjeri. Slapovi svjetlosti mijenjaju i nepovratno lome svaki položaj našeg tijela u kojem smo tako dugo boravili sigurni u doseg ruke i nagib glave. Kao što se „čovjeku koji svakodnevno uzima određenu hranu s vremenom mijenjaju supstanca i oblik“ (2), tako i ta nenadana svjetlost (ili možda pritaženo ogledalo svemira) lagano mijenja stvari pred našim očima, skidajući sa njih ljusku po ljusku privida, dok ne ostanu posve gole, prožete tek našim pogledom, fiksirana i za nas zauvijek određena značenja.

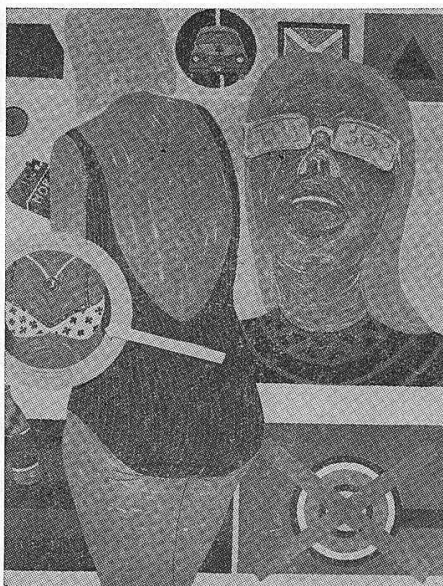
Događamo se istodobno na najudaljenijim mjestima, a naše konačno lice boravi i u nama i izvan nas: na površini i u dubini. Između njegova dva odraza vrijeme prolazi ostavljajući svakome svoj prostor. Ali gdje su granice pojavnosti što ih jedno tijelo nameće sebi i drugome?

Ako čovjek jest biće sačinjeno od vremena, onda ga to vrijeme i određuje, međutim, s druge strane, on istodobno u tom vremenu boravi bez granica i znači da ga može prema volji skraćivati i produžavati, a da uvijek ostane unutar njega. Dvojtvo koje ističe Borges u gore navedenom odlomku sasvim je eksplicitno. Drugim riječima čovjek je mjesto na kojem se ukrštava ono što se više ne može vratiti i ono što se može ponoviti. Prema tome, vrijeme je *povratno i nepovratno*, ali je prije svega *prisutno*. Sudbina, budući da je jednom dovršena, ne može se ponoviti, ali se može ponoviti sudbonosno. Ono što je u čovjeku neprestano prisutno u vremenu ne može se ponoviti, to je nepovratno i „željezno“, kako kaže Borges. Međutim, ona posebna i suštinska odsutnost iz vremena koju svatko u manjoj ili većoj mjeri nosi u sebi, sačinjava *sudbonosno svake sudbine* i može se ponoviti u budućem ili se moglo dogoditi u prošlom vremenu. Taj udio vanvremenskog, odnosno odsutnog iz vremena, može izjednačiti najrazličitije sudbine po onome što je bilo u njima sudbonosno. Sudbina je, znači, vremenska po onome što je u njoj nepovratno, a vanvremenska po onome što je u njoj supstancijalno.

UDIO GOVORA I INTRATEMPORALNOST

Po onome što je u vremenu supstancijalno, ono se ne može izgovoriti, ali se može šutjeti, jer šutnja nema granica. Govor je udio čovjeka u vremenom i nepovratnom, on je čvrstoća sudbine. U njemu možemo sasvim tačno izmjeriti svoje sudjelovanje i trajanje u svijetu, ali se u šutnji naš život može ponoviti prije i poslije nas. Dijalog je mjera dvaju bića, njihov udio u nepovratnom, „željeznoj“ sudbini u kojoj riječ postaje залог neponovljivog i uzajamnog.

Biti plamen koji istodobno uništava biće i biti to biće, znači shvatiti mjeru plamena i mjeru bića, znači boraviti u jednom i drugom bez ostatka. To je osnova na kojoj počiva Borgesova koncepcija vremena, oslanjajući se na beskonačnu ponovljenost udjela sudbonosnog u sudbini, a ne na linearnu progresiju povijesnih događaja „... ti trenuci koji koincidiraju, nisu li isti trenutak? Ne dostaje li da se ponovi samo jedan svršetak pa da se pomjeri i pomiješa čitava povijest svijeta, da se pokaže da ta povijest ne postoji?“ (3)

Ijerkica mifka

STVARNI PRIZOR

Vrijeme postoji jedino kao slojevita i okomita sanjarija, po identičnim trenucima lucidnosti koji se na isti način ponavljaju u različita vremena u različitim ljudi. Ta Borgesova velika sanjarija vječnosti sastoji se od jedinog kontinuiteta koji daje sudbonosno, najrazličitijim životima. Inače, kao pokušaj sistematizacije jedne stvarne povijesti ono je privid kao što su i njegove razdaljine koje mjerimo danima, godinama, stoljećima, privid. Iz trenutka u kojem mislimo o vremenu, sve je osim tog trenutka apstrakcija. Kad izgovorimo riječ godina ili stoljeće, što je to drugo ako ne apstrakcija, stvarnost tog vremena zgrušnjava se u trenutku u kojem o njoj mislimo, postaje naša vlastita lucidnost — pretpostavka o vremenu. Lanac te Borgesove sanjarije niti završava niti po-

činje, a karike se unutar njega mogu po volji premiještati bez određenog redoslijeda, bez bojazni da ćemo bilo koji *objektivni* red poremetiti. Pa ipak nas, sa svim vremenima, prije i poslije, povezuje vatra koja je mjera vremenskog po tome što je izvan vremena i uvijek nepromijenjena.

II

Poslije pola jedanaest navečer

Do pola jedan po ponoći.

Vatra.

Apsolutna sigurnost i iza razuma. Sreća. Mir.
B. PASCAL

U Pascalovom ćemo se zapisu zadržati na riječi koja najmanje *označava*, a najviše *znači*: to je riječ VATRA: u njoj prestaje govor i počinje šutnja. O vatri znamo sve, ali ne znamo kako se ponaša u različitim stanjima koja bilježimo sa riječi *vatra*, ne znamo joj *pojedinačni doseg*. Ona je poput sjene, ne znamo što joj je mjera tvarnosti, a što mjera duha. Vatra gori, plamen obuzima tijelo, ali da li je vatra izuzetna svjetlost koju tijelo u zanosu posjeduje, ili ga ona posve upija, teško je reći. Sve što možemo ustanoviti jest to da vatra plamti unutrašnjim žarom, ali ovdje ujedno prestaje svaka deskripcija, da bi se ponovo javila kad počinjemo opisivati oblik plamena, koji je čini vidljivom. Plamen je dakle temporalnost vatre, čini je vidljivom i istodobno je zakriva, kao što tijelo čini da biće postoji i istodobno ga zakriva. Intrateporalno jest ono što u suštini zakriva, a naizgled otkriva, što čini da nešto u vremenu postoji i istodobno ga sklanja od potpunog pripadanja vidnom postojanju. Pascal prekida govor tamo gdje se više ništa ne može opisati, ali gdje, isto tako, postoji mnoštvo naznaka (indirektnih) za svjetlost — vječni sinonimi šutnje.

Istina je da se cijelo biće podastire jednoj novoj mjeri, sasvim neupotrebljivoj za naš svakodnevni život. Duh promatra predmete u potpunoj čistoći, odijeljene jedne od drugih u poretku koji tek sanjarija prepoznaje kao stvarni. Kauzalnost koja je prestala važiti za tijelo, prestala je isto tako važiti i za odnose koje to tijelo razabire u svijetu. Slijed uzroka i posljedica kojima tako često pribjegava naš duh, postaje nevažan. Nikakva dedukcija ni iz kakvog izvora ne može približiti svjetlost koja obuzima biće.

Sav svijet svodi se na tijelo i njegovu sjeenu. Kad se tijelo sažme u horizontali, njegovi su tvarni nagibi minimalni, izbočine koje se nude svjetlosti, sve neznatnije. Ono teži prije svega da se okupi u sebi, da nađe svoju unutrašnju mjeru. Ta se unutrašnja mjera poklapa sa mjerom kozmosa onda kad je duh u stanju za koje Vishvasara Tantra kaže:

*Što se nalazi ovdje, nalazi se i drugdje.
Ono što nije ovdje, nije ni na jednom drugom mjestu.*

Sve što izgara u vatri, ušlo je u sudbinu, ali nije prestalo biti sudbonosno. Udio se u sudbini ne može ponoviti, ali onaj trenutak koji nikad ne prelazi u vrijeme, dajući biljeg sudbini, ostaje kao vanvremenska prisutnost, jedno zrcalo u velikoj sanjariji svijeta u kojem su se mnogi prije nas ogledali i ogledati će se i poslije nas.

Što je sadržano u granicama tijela ispunja cijeli svemir. Za Pascala samo je vatra granica u vremenu, ona dijeli jedno ništavilo od drugoga, ona je punoća između dvije praznine i čini da dva nepostojanja (prije i poslije) predstavljaju *stvarni prizor svijeta*.

Pascal i Borges na dva naizgled različita načina govore o trenutku u kojem je nemoguće izmjeriti ono što nam daje punoću egzistencije, u kojem je nemoguće odrediti veličinu izbivanja unutar kojeg shvaćamo da vrijeme postoji jedino po našoj odsutnosti iz njega. Jer „možda univerzalna povijest nije drugo do povijest nekoliko metafora... povijest različitih *intonacija* nekoliko metafora.“ (4)

1) Enquêtes, Gallimard, 1957, 283

2) M. Yourcenar: Oeuvres au noir, Gallimard, 1968, p. 154

3) J. L. Borges: Enquêtes, p. 282

4) J. L. Borges, Enquêtes, p. 16